

AB Müzakerelerinde Kıbrıs Sorunu – Ara Değerlendirmesi ve Gelecekteki Gelişmeler

Dr. Bahadır Kaleağası

Kıbrıs'ta bitmeyen tango

Yıl 2003. Brüksel'de, AB Komisyonu üyeleri, Avrupa parlamenterleri, diplomatlar ve özel sektör temsilcilerinin katıldığı bir gayri resmi toplantıda geçen bir diyalog:

- Sayın Büyükelçi, sizin ülkenizle aynı boydaki Yunanistan'ın AB içindeki kurumsal gücünü bir anda ikiye katlamasına ne diyorsunuz?
- Neyi kastediyorsunuz?

- Kıbrıs'ın üyeliği ile AB içindeki mevcut 9 küsur milyon Yunanlıya, altıyüzbin kadar daha eklenecek. Fakat buna mukabil iki Yunan devleti, Bakanlar Konseyi'nde iki Yunan veto hakkı, Komisyon'da iki Yunanlı üye...
- Evet, aslında bu durum can sıkıcı. Hele Yunanistan'ın geçmişte bu veto hakkını nasıl gerginlik yaratıcı bir şekilde kullandığı hatırlanırsa...
- Sonuçta, AB'nin Kıbrıs politikası başarısız.
- Fakat bu durumda Türkiye'nin de payı var. Eğer Annan Planı'nı Kıbrıs AB'ye üye olmadan, Mart'ta Lahey'de kabul etmiş olsaydınız, büyük olasılıkla Rum tarafı reddedecek ve bugün Kıbrıs'ın üyeliği fiilen askıya alınmış olacaktı. Kabul etmesi durumunda ise, Türk tarafı da AB'ye girmiş olacak ve Yunanlıları dengeleyecekti. Zaten, bu vesileyle Kıbrıs artık çok farklı bir devlet haline gelmiş ve Türk-Yunan çatışmaları geride kalmış olacaktı. Fakat bu yıl içinde çözüm için hala iyimseriz.
- Evet daha umut var. Cumhurbaşkanı Denktaş'ın iki taraf arasında kişilerin geçişini serbestleştirmesi, Brüksel'de çok olumlu etki yarattı. Fakat, Simitis'in 'enosis'ten bahsetmesi talihsizlik.
- Nasıl böyle bir hata yapar? Bu iş Şaron-Arafat kısır döngüsüne benzemez umarım. Tabii 'enosis' Yunanca'da birleşme demek ve gerçekten de Kıbrıs Avrupa ile birleşti. AB tek pazarının ve kurumlarının bir parçası olmayı garantiledi. Yakında Euro'ya da geçecek. Sorun bu birleşmenin Yunanistan lehine bir dengesizlik yaratacak olmasında. Bunu da tersine çevirebilecek olan, Türk tarafının olası

bir çözüm atağı. Biz Annan Planı'nın masada kalması ve Rumların bundan kaçmalarını önlemek için çaba göstereceğiz.

- Umarım bunu yaparken, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin sorgusuzca ilerlemesinin belirleyici bir etken olduğunu bu sefer daha iyi dikkate alırsınız.

Yıl 2004. Brüksel'de Kıbrıs değerlendirmeleri. Yorgos Vasiliou, eski G. Kıbrıs Cumhurbaşkanı, Kıbrıs'ın AB üyeliği sürecinde Baş Müzakereci:

"Biz AB'ye yıllar boyu Kıbrıs sorunun çözümünü önkoşul yaparsanız, adanın Türkiye yüzünden bölünmüş olmasından dolayı bizi cezalandırmış olursunuz dedik. Şimdi ise, Türkler aynı konuma geldi. Adanın bölünmüş kalması Rum tarafının referandumda hayır demesi yüzünden, cezasını biz çekiyoruz demeleri haklı".

Tasos Papadopoulos, G. Kıbrıs Cumhurbaşkanı, AB Konseyi üyesi:

"Hayır dedik diye ne kaybedeceğiz ki? Bizi dışlayacaklar mı? AB zirvelerine katıldığımızda, yemekte garson bana servis mi yapmayacak?"

Mehmet Ali Talat, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başbakanı:

"Avrupa Parlamentosu'nun değerli üyeleri, bugün size Rum dostlar gibi, ben de kendi anadilimde Türkçe hitap ediyor olabilmeyi isterdim. Fakat, çözümsüzlük yüzünden bunu yapamıyorum".

Günther Verheugen, Genişlemeden sorumlu AB Komisyonu Üyesi:

"Rumlar bizi aldatı".

AB Komisyonu hem aldatıldı, hem aldandı, hem de kendi kendini al-

dattı. Sorunun kökeninde, daha on yıl öncesinden itibaren, o zamanki sorumlu Komiser Hans Van den Broek tarafından savunulan hatalı yaklaşım var. Bir taraftan Kıbrıslı Rumlara AB'ye tam üyelik güvencesi verilirken, diğer bir taraftan Türklere "AB üyeliği ya da dışlanma" yönünde işaret verildi, "havuç ve sopa politikası" diğer bir deyişle.

Sonuçta AB aldatıldı, çünkü Rumlar kendilerinin önceliğinin AB'ye birleşik bir ülke olarak girmek olduğunu savunmaktaydılar. Aldandı, çünkü Kıbrıs'ta çözüm için gerekli iç ve dış etkenlerin analizini yanlış yaptı. Kendi kendini aldattı, çünkü bu politikasının zayıflığını görmezden gelmeyi tercih etti. O zamandan beri uyarılarımız AB yetkililerini ikinci kere düşünmeye sevk etti ise de, bir dizi nedenden dolayı AB'nin Kıbrıs politikası Türkiye açısından olumsuz gelişti. Çünkü:

1. Yunanistan içeride

En temel neden, Yunanistan'ın AB'nin içinde yer alması, AB olarak tanımlanan öznenin bir parçası olarak alınan kararlara yön verebilmesi. AB'nin siyasal sistemi, kurulduğundan beri Lüksemburg gibi küçücük bir ülkenin bile çıkarlarını savunabilmesi esasına göre tasarlanmıştır. Yunanistan 1981'de üye olduktan sonra bu konumunu çok iyi kullandı. İsteddiği zaman birçok dosyada veto yetkisini kullanabilir. Dolayısıyla, Atina AB içinde hukuksal zırh ve siyasal meşruiyete sahip bir şantaj aracına sahip.

2. Türkiye dışarıda

Türkiye'nin hatası yalnızca Yunanistan'ın AB'ye doğru ilerlediği yıllarda, Brüksel'e mesafe almasında değil. İlişkileri dondurmalar, Brük-

sel'den gelen davetleri reddetmeler, AB'ye başvuru hazırlığı yapan Dışişleri bakanının gensoru ile düşürülmesine göz yummalar ... Sonra askıya alınan demokrasi, Kürt sorunun kötü yönetimi, ... AB üyesi demokratik Yunanistan karşısında, görüntüsü bozuk bir Türkiye, haklı olduğu davayı iyi savunamadı. Zaman aleyhimize işlerken, birçok yetkili yanlış söylemler ve politikalarla Kıbrıs sorununu çıkmaza sürükledi.

3. AB etkisiz

Başka bir fırsat ta, 24 Nisan'da referandumlar ve 1 Mayıs'ta Kıbrıs'ın AB üyeliğinin gerçekleşmesi öncesinde kaçtı. Atina'dan da gelen bir ılımlı işaret sonrası, AB Türkiye ile müzakereler için "gidişatın olumlu ve gündemdeki anayasa reformunun umut verici" olduğu yönünde bir karar alabilirdi. AB'nin "Doğrudan Ticaret" tüzüklerini onaylamayıp, bir de Türkiye'den hala Kıbrıs konusunda talepleri olması, AB değerleri açısından son derece tutarsız bir politka. Kıbrıslı Türkler ve Türkiye barışa, Avrupa'ya ve birleşik Kıbrıs'a "evet" dediler. AB bu yönde bir "evet" için ortak tutum aldı. Bunu talep etti. Sonra da kendi ortak politikasına uyan Türk tarafını cezalandırıyor. Bu arada AB'nin etkisizliği Türkiye'de AB karşıtı akımları güçlendiriyor.

Bundan sonrası

Kısa vadede Türkiye kazançlı. Referandum öncesine göre Türk tarafının saygınlığı arttı, Rum tarafı Avrupa'da eleştirilerin hedefi oldu. Hem çok geç, hem de çok güç olsa da, Türkiye artık uluslararası camia da ve AB ile ilişkilerde yapıcı ve uzlaşmacı rol oynayan bir konuma kavuştu.

Orta vadede ise siyasal güç ibresi G. Kıbrıs hükümetinden yana. Artık AB'nin Kıbrıs politikası konusunda her zaman bilincinde olmak gerekecek iki önemli etken var: Yunanistan ve Kıbrıs AB'nin siyasal karalarında veto yetkisine sahipler. Kıbrıs'ın vetosu yüzünden Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Aralık 2006'dan beri sekiz başlıkta duraksama var.

AB ülkeleri parlamentolarında onaylanan Kıbrıs'ın "Katılım Anlaşması" adanın bütünü AB toprağı yapıyor. Bu durumda:

- Türkiye AB toprağı üzerinde asker buldurmaya başlıyor. Bu Birleşmiş Milletler hukuku uyarınca çözüm gerektiren bir sorun. Fakat bu çözüme katkıda bulunmuş bir Türk tarafı ve reddetmiş bir AB üyesi Kıbrıs hükümetinin mevcudiyetleri, sorunu karmaşıklaştırmakta. Bir süre daha bu sorunun askıda kalmasına tahammül edilebilir. Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlaması durumunda, 27. başlık olan "Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası" çerçevesinde bu konu aşamalı bir çözüm yoluna girebilir. Fakat Kıbrıs'ın Türkiye tarafından tanınması, müzakereler öncesinde çözülmesi gereken bir sorundur.
- AB müktesebatının Kuzey'de uygulanamayacak olması önemli bir hukuksal sorun. Fakat bu noktada "de minimis" kuralı işleyebilir. Çünkü, söz konusu durum, tek pazarın ve genelde AB'nin işleyişini olumsuz etkilemeyecek kadar küçük bir boyuttadır. AB tarafından onaylanan Kıbrıs tüzüğü bu konuda bir takım geçici düzenlemelerle kişilerin ve malların serbest dolaşımını kısmen olası kılıyor.
- Türk tarafı ve Kıbrıs dışındaki AB ülkeleri Annan Planı çerçevesin-

de bir çözümlü desteklediklerine göre, KKTC vatandaşları için, top-rağa bağılı olmayacak bir şekilde AB vatandaşlığı haklarının geçerliliği savunulabilir. Papadopoulos hükümeti bu hakları güvence altına alamaz ise, bunun hukuksal ve siyasi bedellerine maruz kalmalıdır.

- AB ülkelerinde yerleşik Türkiye kökenli AB vatandaşları, 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren, birer Alman, Fransız, Hollandalı vs. olarak Güney Kıbrıs'a yerleşebilirler. Artık Türkçenin resmi dil olduğu ve Türk ortamına yakın bir ülkede, emeklilik veya işsizlik paralarıyla geçinme, iş kurma, yerel seçimlerde seçme ve seçilme haklarına sahipler. Bu konuda, "barışçıl" bir söylemle yürütülecek bir cesaretlendirme kampanyası, düşük etki yaratması hipotezinde bile, Güney Kıbrıs'ta siyasi dengeleri Türkiye lehine sarsabilir.
- Yıl içinde, Annan Planı'na bazı düzenlemeler eklenerek ve uluslararası güvenceler verilerek, Rum kesiminde ikinci bir referandum denemesi gündeme gelebilir. Bu durumda Türk kesiminde yalnızca bir hükümet veya meclis kararıyla onay yeterli olabilir. Bu konuda, Annan Planı için Kuzey'de ikinci bir referandumu zorunlu kıla-cak değişikliklere karşı açık bir tavır alınmalıdır.

Statükoyu aşmak için

Bu genel değerlendirmeler ışığında, Türkiye açısından kazanılmış uluslararası zemini kaybetmeden AB perspektifini güçlendirebilecek duyarlı bir politikanın bazı ana hatları şu şekilde beliriyor:

1. Son derece yapıcı ve Avrupalı bir söylem: "Barış, Avrupa'nın güvenliği, AB'nin küresel rolü, Doğu Akdeniz'de istikrar ve ekono-

mik kalkınma, halkların Avrupa'sı ülküsü, Türk-Yunan uzlaşması, AB projesinin saygınlığı, demokrasi ve insan haklarının evrenselliği, bilgi toplumu çağında halklar arası bütünleşme, ...”

2. Kıbrıs'tan kaynaklanan sorunların çözümü için istişare süreçleri başlatıp, ilerlemelerini müzakere süreci ile eşzamanlı kılmak.
3. AB müktesebatının Kuzey'de de olabildiğince uygulanmasını sağlayarak Avrupa değerlerine ve hakkaniyete uygun bir şekilde “AB üyesi bir Kuzey Kıbrıs” durumu yaratmak.
4. Kıbrıs'ın AB üyeliği sonucunda, KKTC ve Türk kökenli AB vatandaşlarının Güney'de haklarını kullanmalarını teşvik etmek. Güney'in AB'ye girmesinin her sonucunu yaşamasına katkıda bulunmak. Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Kuzey Kıbrıslılar için seçme ve seçilme hakkı talep etmek.
5. Kuzey'e AB kaynaklı mali yardımı ve açılacak olan ekonomik ilişkileri birer iletişim aracı olarak da değerlendirmek.
6. Yunanistan ve G. Kıbrıs ile ilişkilerde, AB içinde üye ülkeler arası dayanışma mekanizmalarını devreye sokacak gelişmelere izin vermeyecek derecede yapıcı ve ılımlı bir yaklaşım sergilemek.
7. ABD'nin bölgeye yönelik politikasına kısa vadede münhasıran hakim olan Irak sorununa dikkat etmek ve bu durumun Kıbrıs bağlamında olumsuz etkileri olmaması için AB ile ilişkilerde uyarıcı bir rol oynamak.
8. Demokratik reform sürecini ve uygulamanın saygınlığını daha hızlı başararak, Türkiye aleyhine tutumların hareket alanını ve Kıbrıs

dosyası ile etkileşim olasılıklarını asgariye indirmek.

Kıbrıs hala bir muamma. Türkiye'nin AB yoluna açılan bir kapı mı, yoksa içeride ve dışarıda Türkiye'yi bu yolda istemeyenlerin son kalesi mi?

Kıbrıs'ta siyaset dansı tango olmaktan çıktı. Herkesin piste fırladığı, ritmi giderek hızlanan bir kasap havası çalıyor.